

Zygmunt Kruczek, [zygmunt.kruczek@awf.krakow.pl](mailto:zygmunt.kruczek@awf.krakow.pl)

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie, Wydział Turystyki i Rekreacji

## Turyści vs. mieszkańcy. Wpływ nadmiernej frekwencji turystów na proces gentryfikacji miast historycznych na przykładzie Krakowa

**Słowa kluczowe:** atrakcje, turyści, mieszkańcy, frekwencja, gentryfikacja, Kraków

### Abstrakt:

Nadmierna koncentracja ruchu turystycznego prowadzi do zatłoczenia atrakcyjnych miejsc, efektu przereklamowania i agresywnej komercjalizacji, co obniża poziom estetycznych doznań turystów i skutkuje degradacją naturalnych zasobów. Efektem nadmiernej frekwencji turystów jest wzrost cen usług, mieszkań i nieruchomości. W miastach historycznych, takich jak Kraków, prowadzi do wyludnienia historycznych dzielnic i zmiany ich funkcji, stają się one sztuczną enklawą nasyconą usługami turystycznymi i tracą dawny charakter. Ten proces gentryfikacji spowodowany turystyfikacją miasta historycznego zaprezentowano w artykule na przykładzie Krakowa. Wskazano na skutki nadmiernej frekwencji turystów w centrum starego Krakowa, opisano problemy mieszkańców, jak i podejmowane działania władz samorządowych zmierzające do ograniczenia dysfunkcji turystyki w mieście. Stopień gentryfikacji śródmieścia Krakowa przedstawiono za pomocą porównania danych statystycznych dotyczących liczebności stałych mieszkańców oraz liczby turystów.

### Wprowadzenie

Różnorodne zjawiska i procesy związane z turystyką osadzone są w przestrzeni. Przestrzeń turystyczna to część przestrzeni geograficznej, w której nastąpił rozwój zjawisk turystycznych. Geografowie w ośrodku łódzkim [Liszewski 2009, Włodarczyk 2009] zajmujący się badaniem przestrzeni turystycznej przyjmują, że jest ona funkcjonalnie wyróżniającą się częścią ogólnej przestrzeni geograficznej. Człowiek przystosowuje tę przestrzeń do swoich celów, również tych związanych z aktywnością turystyczną. Przyjmując za podstawowe kryterium stopień ingerencji turystyki w środowisko, wyróżnia się typy przestrzeni o różnym nasileniu zjawisk turystycznych [Włodarczyk 2009]. Wielkość ruchu turystycznego zmienia się od minimalnego w przestrzeni eksploracji turystycznej, do masowego w przestrzeni penetracji turystycznej i nadmiernego, agresywnego dla otoczenia w przestrzeni kolonizacji turystycznej.

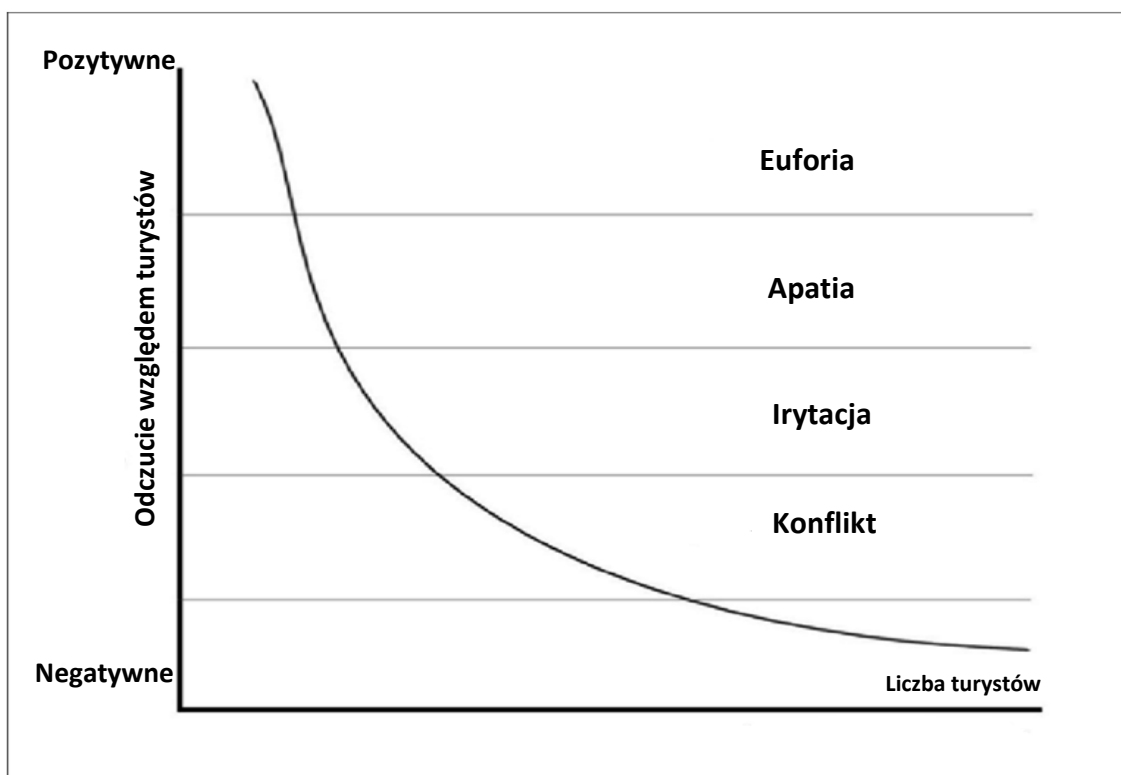
Jednym ze społecznych skutków rozwoju przyjazdowego ruchu turystycznego jest zmiana nastawienia mieszkańców wobec turystów. Zmiana ta jest zależna od postrzegania przez mieszkańców pozytywnych i negatywnych skutków turystyki, czyli tzw. dysfunkcji [Przeclawski 1996; Mika 2007]. Dysfunkcje związane z rozwojem turystyki Z. Krawczyk [2007] odnosi do środowiska naturalnego, a także do środowiska społecznego i kulturowego. Wymienia również dysfunkcje ekonomiczne i osobowościowe.

Znakomitą ilustracją zmiany stosunku mieszkańców do turystów jest tzw. indeks Doxey'a [1976]. Pojawienie się negatywnych postaw mieszkańców wobec turystów jest rezultatem przekroczenia granic pojemności socjopsychologicznej (ang. *social carrying capacity*), czyli zdolności akceptacji zachodzących zmian [Mika 2007, s. 434]. G. V. Doxey opisuje zmiany postaw mieszkańców do rozwoju turystyki w czterech kolejnych etapach, które ilustruje również rycina 1.

**1. Euforia** – pojawienie się pierwszych turystów oraz inwestorów jest odbierane bardzo pozytywnie. Rozwój bazy turystycznej stwarza nadzieje na rozwój

gospodarczy, a przyjazdy turystów dają mieszkańcom poczucie dowartościowania miejsca ich życia.

2. **Apatia** – na skutek rozwoju ruchu turystycznego obecność turystów staje się czymś powszechnym i oczywistym, a kontakty pomiędzy miejscową ludnością i turystami przybierają charakter rutynowy, ulegają stopniowej formalizacji, zaczynają dominować zasady gościnności handlowej.
3. **Irytacja** – rozwój turystyki osiąga fazę dojrzałości i nasycenia, pojawia się nadmierne obciążenie ruchem turystycznym, co zaczyna być uciążliwe dla mieszkańców. Zaczynają oni dostrzegać coraz więcej niekorzystnych stron takiej sytuacji.
4. **Konflikt** – turyści postrzegani są jako przyczyna wielu problemów, mieszkańcy zaczynają demonstrować swoje niezadowolenie, co może doprowadzić do otwartych konfliktów [Doxe'y 1976, s. 26-27; Kuźniar 2015 s. 299].



**Ryc.1.** Model zmian postaw mieszkańców wobec turystów wg Doxeya [1976]

*Opracowanie własne.*

Nadmierna koncentracja ruchu turystycznego prowadzi do zatłoczenia atrakcyjnych miejsc, efektu przereklamowania i agresywnej komercjalizacji, co obniża poziom estetycznych doznań turystów i skutkuje degradacją naturalnych zasobów. Takie problemy możemy zaobserwować np. w Wenecji, Florencji, Barcelonie, Rzymie, Pradze, a w Polsce w Zakopanem i Tatrach, Krakowie, Kazimierzu Dolnym nad Wisłą. Mieszkańcy Barcelony i Wenecji protestują przeciw nadmiernemu rozwojowi funkcji turystycznych w centrum miasta [Kowalczyk -Anioł, Zmysłony 2017; Kruczek 2017]. Mieszkańcy Berlina są już zmęczeni turystami, nazywają ich nawet „terroturystami”, mają dość turkotu walizek na kółkach. Centrum Berlina z słynną Wyspą Muzeów przechodzi swoisty proces gentryfikacji, dawni mieszkańcy wypierani są przez turystów i deweloperów [Gierak-Onyszko 2017].

Masowa turystyka przynosi tym miastom miliardowe zyski, ale odciska negatywne piętno na ich rozwoju. Efektem nadmiernej frekwencji turystów jest wzrost cen usług, mieszkań i nieruchomości. Pogarsza się jakość usług gastronomicznych, przeciążona jest miejska infrastruktura [Pawlicki 2017; Kruczek, Zmysłony 2014].

Przestrzeń turystyczna ma swoje ograniczenia wynikające z wielkości powierzchni użytkowej, jak i jej reakcji na ruch turystyczny [Szromek 2012, s. 35]. Istotnym problemem jest ustalenie dopuszczalnej wielkości ruchu, przekraczanie której uznać by można za nadmierny.

Celem artykułu jest zarysowanie procesu gentryfikacji dzielnicy Stare Miasto w Krakowie. Stopień gentryfikacji śródmieścia Krakowa przedstawiono za pomocą porównania danych statystycznych dotyczących ubytku stałych mieszkańców oraz rosnącej gwałtownie liczby turystów. Tak dobrane dane statystyczne dotyczą lat 2004-2016. W oparciu o przegląd literatury i doniesienia medialne opisane zostały negatywne skutki nadmiernej frekwencji w centrum Krakowa, a także działania samorządu mające na celu łagodzenie uciążliwości i znalezienie kompromisu między mieszkańcami, turystami i branżą turystyczną. Punktem wyjścia do tych rozważań nad gentryfikacją turystyczną jest przegląd wskaźników służących do pomiaru obciążenia ruchem turystycznych i wyznaczania optymalnych jego wartości, a także omówienie pojęcia gentryfikacji w odniesieniu do turystyki, jako czynnika inicjującego ten proces.

## Wskaźniki pomiaru optymalnego obciążenia ruchem turystycznym

Dla określenia optymalnych rozmiarów obciążenia ruchem turystycznym różnych typów obszarów konstruowane są specjalne wskaźniki. W literaturze wymienia się trzy takie podstawowe miary: *wskaźnik chłonności*, *wskaźnik pojemności* oraz *wskaźnik przepustowości*.

Chłonność turystyczna terenu wyraża naturalną odporność środowiska przyrodniczego na degradację związaną z ruchem turystycznym. Określa ją maksymalna liczba osób (uczestników ruchu turystycznego), które mogą jednocześnie przebywać na danym obszarze, w określonym czasie, nie powodując wszczęcia procesów degradacyjnych środowiska naturalnego. Chłonność wyraża się relacją liczby osób na jednostkę powierzchni w określonym czasie (roku, miesiącu, dniu, sezonie), ale bierze pod uwagę także rodzaj spodziewanego na danym obszarze ruchu turystycznego [Kostrowicki 1970].

Pojemność turystyczna obszaru to optymalna liczba osób, które mogą równocześnie przebywać na danym obszarze, po jego przystosowaniu do tego celu, w warunkach prawidłowego zaspokojenia ich potrzeb, nie wywołując negatywnych konsekwencji w walorach środowiska przyrodniczego. Dla typowych natomiast obszarów wypoczynku urlopowego takim czynnikiem limitującym powinna być cena i istniejąca baza noclegowa. Warto dodać, że w wielu opracowaniach wyliczenia pojemności turystycznej obszarów spełniają w zasadzie funkcję ogólnej informacji na ten temat, zwłaszcza jeśli dotyczą wielkich obszarów. Ich wartość bowiem podważa fakt, iż ruch turystyczny jest zjawiskiem, które charakteryzuje tendencja do koncentracji przestrzennej i rzadko kiedy jest rozmieszczony równomiernie [Lijewski, Mikułowski, Wyrzykowski 2008].

Przepustowość turystyczna to pojęcie związane z układami liniowymi takimi jak szlak, trasa turystyczna czy ekspozycja muzealna. Oznacza ona możliwość użytkowania wahadłowego ciągu turystycznego bez obniżenia jego wartości użytkowej. Mierzona jest liczbą turystów pokonujących daną trasę w jednostkach czasu. Frekwencja turystów osiagająca górne granice maksymalnej wartości przepustowości turystycznej pogarsza komfort wędrowki czy zwiedzania [Kruczek 2017].

Wskaźniki chłonności turystycznej konstruowane były w ubiegłym wieku dla różnych typów przestrzeni geograficznej oraz dla różnych form turystyki, a określenie rozmiarów optymalnego obciążenia ruchem turystycznym obszarów środowiska przyrodniczego i geograficznego dla różnych form turystyki było jednym z ważniejszych problemów teorii i praktyki planowania przestrzennego w dziedzinie turystyki [Wskaźniki i normy... 1978]. Mimo trwających od wielu lat badań, do tej pory nie wypracowano uniwersalnej metody wyznaczania chłonności turystycznej. Każdy z opracowanych sposobów wzbudza liczne

kontrowersje i ma niewielkie zastosowanie w praktyce [Graja-Zwolińska 2009, s. 188]. Obecnie brakuje badań podstawowych nad dostosowaniem wskaźników do aktualnych potrzeby podmiotów zarządzających turystyką w regionach, miejscowościach i w atrakcjach turystycznych. W odniesieniu do miast – wielkich centrów turystyki, borykających się z inwazją turystów, proponowane są wskaźniki optymalnego poziomu pojemności socjopsychologicznej [Russo 2002, Mika 2007].

Wśród atrakcji kulturowych nadmierna frekwencja daje się zauważyć w całych miastach posiadających najwyższej klasy obiekty, takich jak: Kraków, Kazimierz Dolny nad Wisłą, Gdańsk, Wrocław. W rankingu najbardziej zatłoczonych miejsc w Polsce właśnie Kraków i Kazimierz Dolny znalazły się w czołówce. W wypadku pojedynczych atrakcji kulturowych możemy mówić o nadmiernej frekwencji w niektórych okresach roku czy w weekendy. Ma ona miejsce na słynnych zamkach takich jak: Wawel, Malbork, Książ, Łańcut oraz w założeniach pałacowo-parkowych (Wilanów, Łazienki w Warszawie). Podobna sytuacja występuje na Trasie Turystycznej w Wieliczce czy w Muzeum Pamięci Auschwitz Birkenau. W atrakcjach specjalnie tworzonych dla turystów, które nastawione są co prawda na maksymalizację zysków poprzez przyjęcie jak największej liczby gości, taka polityka skutkuje pogorszeniem się warunków korzystania z obiektów. W parkach rozrywki do najbardziej atrakcyjnych urządzeń ustawiają się długie kolejki. W obiektach typu Disneylandy można je ominąć np. za dodatkową opłatą. Podobnie w termach, kąpieliskach, ogrodach zoologicznych nadmierna liczba gości pogarsza komfort korzystania i obniża jakość doznań, a w efekcie końcowym zadowolenia odwiedzających [Kruczek 2017].

Negatywne zjawiska związane z nadmierną frekwencją w atrakcjach turystycznych opisują m.in. Garrod [2003] i Nowacki [2014], zaliczając do nich zatłoczenie, zużywanie się zasobów atrakcji, oddziaływanie na lokalną społeczność, obniżenie autentyczności atrakcji. Dla ograniczenia negatywnych skutków nadmiernej frekwencji stosuje się różne techniki zarządzania ruchem. Należą do nich m.in. takie działania jak zarządzanie kolejkami, zwiększanie elastyczności dostępu do atrakcji, zwiększanie pojemności atrakcji poprzez zakup i zorganizowanie dodatkowych przestrzeni dla odwiedzających czy ochronę atrakcji. Innymi sposobami zarządzania ruchem odwiedzających atrakcje jest zarządzanie popytem poprzez zachęty cenowe i inne techniki marketingowe, a także edukację i interpretację jako sposób oddziaływania na postawy i zachowania zwiedzających [Garrod 2003].

## Wpływ turystyki na proces gentryfikacji miast historycznych

Termin „gentryfikacja” po raz pierwszy został użyty przez brytyjską socjolożkę Ruth Glass [1964], która opisała przemiany dokonujące się w robotniczej dzielnicy Londynu – Islington. Zmiany te opisywać można w kategoriach zmian ekonomicznych (gentryfikacja ekonomiczna), społecznych (gentryfikacja społeczna) i kulturowych (gentryfikacja kulturowa). Mówiąc o gentryfikacji społecznej, mamy na myśli zmianę składu społecznego zbiorowości zamieszkującej dany obszar. Wiąże się to z wieloma skutkami społecznymi, takimi jak zamieranie pewnych funkcji w poszczególnych częściach miasta. Zmiana zbiorowości zamieszkującej dany obszar determinowana jest przez czynniki ekonomiczne. Efektem tego procesu jest zmiana charakteru dzielnicy z typowo mieszkalnej, zamieszkałej przez ludzi o różnym stopniu zamożności, na strefę o odmiennej zbiorowości lub funkcji. W amerykańskiej socjologii urbanistycznej gentryfikacja używana jest na oznaczenie rewitalizacji obszarów w centrach miast, z których zamożni Amerykanie uciekali na tereny podmiejskie w obawie przed rosnącym zagrożeniem przestępczością, problemami rasowymi, brakiem miejsc do parkowania i niewygodą życia w centrum. Na ich miejsce wprowadzali się reprezentanci mniej zamożnych klas lub etnicznych mniejszości, tworząc specyficzne getta (np. dzielnica polska w Chicago). W Polsce jako przykłady procesu gentryfikacji opisano

warszawską Pragę [Rudnicki 2010], poznańską Śródkę [Ciesiółka 2006] i krakowski Kazimierz [Murzyn-Kupisz 2006].

Przyczyną gentryfikacji miast lub ich fragmentów może być również turystyka [Gotham 2005]. Mówiąc o gentryfikacji turystycznej, wskazuje się na dwie drogi, które tłumaczą jej genezę i przebieg. Proces gentryfikacji może być uruchomiony przez rynek, jak i przez władze publiczne. Podobnie jak w klasycznej, gentryfikacja turystyczna eksponuje znaczenie uwarunkowań społecznych, gospodarczych, politycznych i środowiskowych. Czynniki te pozwalają na wydzielanie różnych form gentryfikacji turystycznej. Inspirowany i koordynowany przez władze miejskie i religijne proces gentryfikacji turystycznej w irańskim Meszhedzie opisała Kowalczyk-Anioł wraz z Afsharem [2018]. Gentryfikacja turystyczna dotyczyć może gospodarki mieszkaniowej, albowiem podnosi wartość nieruchomości i wynajmu lokali mieszkalnych oraz powoduje przestrzenną ekspansję obiektów noclegowych (hotelu, hosteli, obiektów B&B, apartamentów) i ofert *sharing economy* [Gotham 2005; Pawlusiński 2017]. Natomiast gentryfikacja handlowa wywołuje proces dostosowania obiektów usługowych, głównie gastronomicznych, jak i markowych sklepów do potrzeb turystów, co w rezultacie powoduje wzrost cen wynajmu lokali i konsumpcji [Novy, Colomb 2016; Kowalczyk-Anioł, Afshar 2018]. Gentryfikację turystyczną może wywołać także działanie na rzecz odnowienia historycznej dzielnicy miejskiej, albo restrykcyjną politykę ochrony dziedzictwa historycznego, zwłaszcza obiektów z listy UNESCO [Gravari-Barbas, Guinand 2017; Opillard 2016]. W wypadku Krakowa, a zwłaszcza jego historycznej części zawartej w dzielnicy I Stare Miasto, mamy do czynienia zarówno z gentryfikacją mieszkaniową, jak i handlową. Wpisanie miasta na listę UNESCO w 1978 r. wywołało też działania zmierzające do ochrony zabytkowej tkanki miasta przed deformacją. Dla ochrony krajobrazu kulturowego historycznego centrum Krakowa w 2000 r. utworzono Park Kulturowy Stare Miasto. Specjalna uchwała Rady Miasta nr CXV/1547/10 z dnia 3 listopada<sup>1</sup> określa zasady prowadzenia działalności usługowej i handlowej, funkcjonowanie ogródków gastronomicznych oraz zasady umieszczania reklam i szyldów.

## Kraków – mieszkańcy vs. Turyści

Turystyka w Krakowie pełni bardzo ważną funkcję gospodarczą. W 2017 r. Kraków odwiedziło w celach turystycznych aż 12,9 mln osób, w tym ponad 3 mln gości z zagranicy. W tym samym roku turyści w trakcie pobytu w Krakowie wydali 6,48 mld złotych, a PKB wytworzone przez branżę turystyczną w Krakowie wynosi 8,27% całego PKB miasta. Branża turystyczna w 2016 r. w Krakowie wygenerowała 29 tys. miejsc pracy. Biorąc pod uwagę efekty mnożnikowe gospodarka turystyczna miasta generowała 40,5 tys. miejsc pracy. Udział gospodarki turystycznej, w zakresie zatrudnienia, w stosunku do zatrudnienia w całej gospodarce Krakowa wyniósł ponad 10%. Suma podatków i opłat bezpośrednio wygenerowanych przez branżę turystyczną odprowadzonych do budżetu miasta w 2016 r. wyniosła 170 mln zł. Uwzględniając efekty mnożnikowe, kwota odprowadzanych podatków i opłat wyniosła 244 mln zł, co stanowiło 5,25% dochodów budżetu miasta [Seweryn i in. 2017, s. 9]. Jako główne cele przyjazdu do Krakowa badani wskazali chęć zwiedzenia zabytków, wypoczynek, wizytę u krewnych czy cel religijny. Wśród turystów zagranicznych najliczniejszą grupę co roku stanowią goście z Wielkiej Brytanii [Ruch turystyczny... 2015].

Kraków systematycznie przyciąga coraz więcej osób, a ekonomiczne konsekwencje rozwoju turystyki są oceniane zarówno przez władze miasta, jak i branżę turystyczną jako znaczące. Ten stały wzrost ruchu turystycznego przynosi nie tylko stały dochód do budżetu miasta i zasila budżety mieszkańców żyjących z obsługi turystów, tworzy miejsca pracy, ale też przysparza wiele problemów społecznych.

<sup>1</sup> Wraz ze zmianami wprowadzonymi Uchwałą nr XC/2361/17 z 6 grudnia 2017 r.

Na Wyspach Brytyjskich niesłabnącą popularnością cieszą się firmy, które organizują wyjazdy do Krakowa na wieczory kawalerskie „Chamskie wybryki, spacer w negliżu i inne wykroczenia popełniane przez turystów są zmorą ulic w centrum miasta” pisze dziennikarka Drabik [2017]. Problem zachowania brytyjskich turystów analizował Thurnell-Read [2011], opisując Kraków jako miejsce tzw. *stag tourism* (turystyka wieczorów kawalerskich).

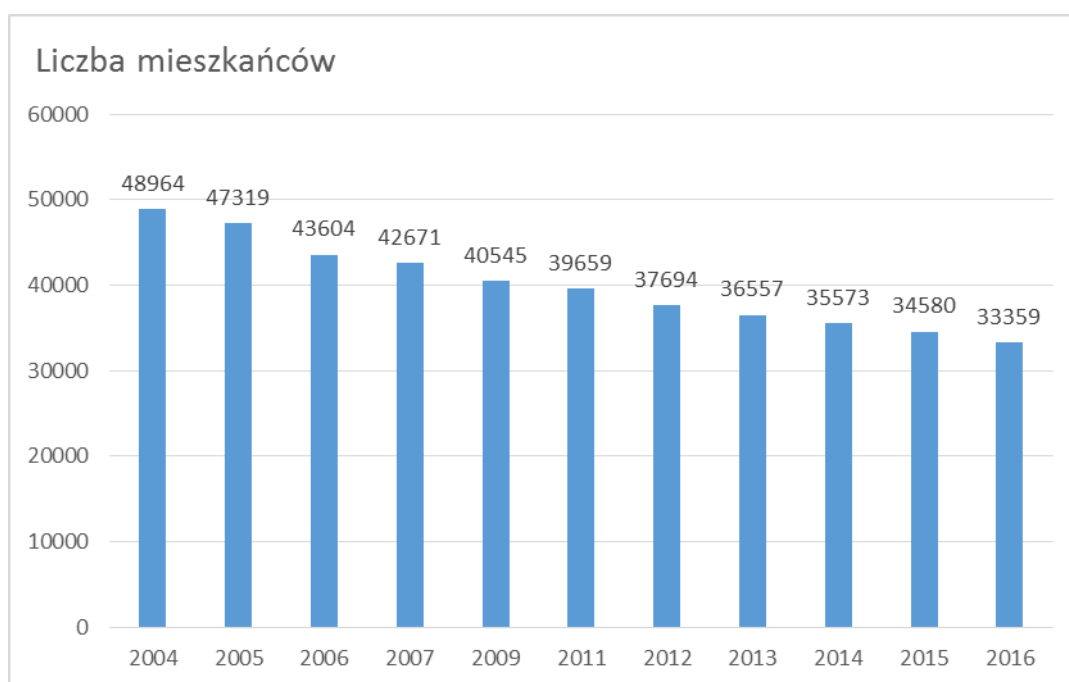
## Dzielnica I Stare Miasto



**Ryc. 2.** Dzielnica I Krakowa – Stare Miasto, jednostki urbanizacyjne

Źródło: Wydział Geodezji UM Krakowa.

Centrum Krakowa czyli dzielnica I Stare Miasto<sup>2</sup> wyludnia się, bo kamienice zamieniane są na hotele, hostele, czy apartamenty przeznaczone dla turystów. „Krzyki na ulicach, imprezy do białego rana, głośna muzyka z lokali oraz ciągły stukot kółek od walizek czyni z Krakowa mało komfortowe miejsce do życia” [Drabik 2017]. W rezultacie tych uciążliwości centrum miasta opuszcza co roku ponad 1000 stałych mieszkańców (Ryc. 3). Pozostawione przez nich lokale na Starym Mieście czy Kazimierzu stają się prywatnymi kwaterami. Według danych Agencji AirDNA, tylko sam serwis Airbnb (lider wśród portali pośredniczących w krótkoterminowym wynajmie) oferuje w Krakowie ponad 5482 tys. prywatnych pokoi i mieszkań dla turystów. Konkurencyjne ceny apartamentów sprawiają, że nocleg w ścisłym centrum miasta przestał być luksusem. W 2017 r. wynajęto za pośrednictwem Airbnb ponad 11 tys. mieszkań, a wzrost wynajmu w ostatnich latach sięga 63% rocznie. [<https://www.airdna.co/market-data/app/pl/default/krakow/overview>, dostęp 03.06.2018]. Ministerstwo Sportu i Turystyki pracuje nad zmianami w prawie, które mają regulować najem mieszkań przez Airbnb. Planowane jest m.in. wprowadzenie konieczności rejestrowania w urzędowym spisie takich lokali [<http://www.tur-info.pl/a/58789,,prawo-wynajem-apartamentow-hotelarstwo.html>, dostęp 03.06.2018].



**Ryc. 3.** Zmiany liczby mieszkańców dzielnicy I Stare Miasto w latach 2004-2016

Źródło: [bip.krakow.pl](http://bip.krakow.pl), dostęp 07.12.2017.

Rycina 3 przedstawia zmiany liczby mieszkańców ścisłego centrum Krakowa w latach 2004-2016. W ciągu 12 lat ubyło 15,6 tys. mieszkańców, tj. prawie jedna trzecia ogółu populacji tej dzielnicy. Największy spadek miał miejsce w latach 2005-2006, kiedy to ubyło aż 3715 osób.

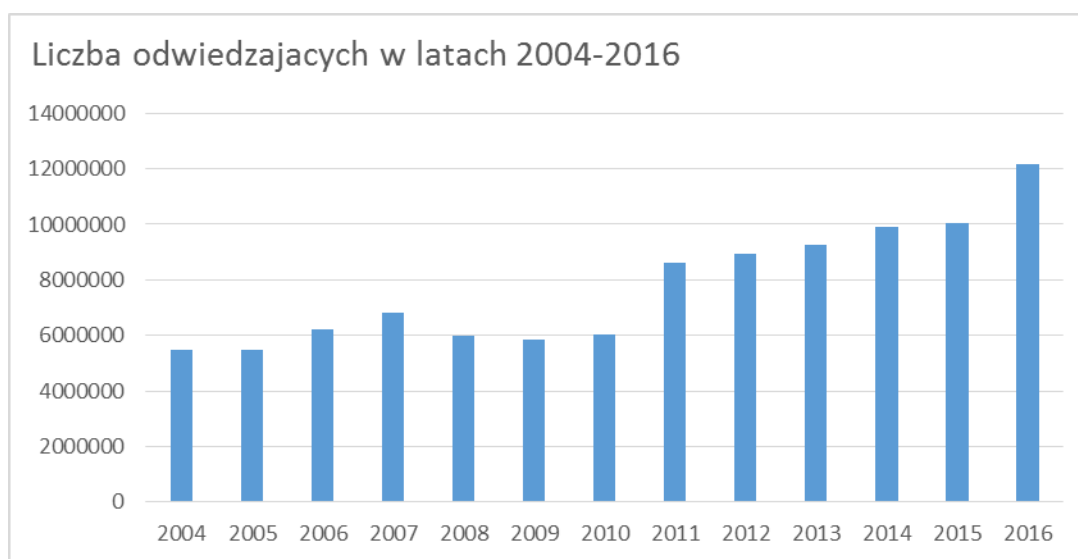
W tym samym czasie liczba turystów i odwiedzających jednodniowych w Krakowie zwiększyła się o 6,65 mln, co oznacza wzrost o ponad 53%. Tak wysokie tempo wzrostu ruchu turystycznego wzmacnia ekonomiczną rangę turystyki w mieście, ale potęguje również problemy organizacyjne i społeczne. Ruch turystyczny w zdecydowanej większości

<sup>2</sup> Dzielnica I składa się z następujących jednostek urbanizacyjnych: Kazimierz, Kleparz, Nowe Miasto, Nowy Świat, Piasek, Stare Miasto, Stradom, Śródmieście Warszawskie, Wawel. Przed dwustu laty obecna dzielnica pierwsza to był cały ówczesny Kraków wraz z przedmieściami oraz dwoma miastami – Kazimierzem i Kleparzem.

koncentruje się w dzielnicy Stare Miasto, deglomeracja ruchu turystycznego na inne dzielnice, takie jak Podgórze czy Nowa Huta jest minimalna.

Na podstawie porównania danych przedstawionych na rycinach nr 2 i 3 przypuszczać można, że to prawdopodobnie turyści wypierają mieszkańców Starego Miasta. Proces wypierania stałych mieszkańców ze Starego Miasta w Krakowie można potraktować jako klasyczny przykład gentryfikacji turystycznej. Opisywane zjawisko zdefiniowali trafnie Kowalczyk-Anioł i Afshar [2018, s. 10] jako „równoczesny ekonomiczny, fizyczny, społeczny i kulturowy wpływ wywierany przez rozwój turystyki i sprzyjających jej procesów rewitalizacji (uruchamianych przez siły rynku i działania władz), nierozłącznie związany z wyparciem mieszkańców powodowanym przez działalność turystyczną i aktywność turystów. Jego skutkiem jest przekształcenie miejskiej przestrzeni społecznej w przestrzeń konsumpcji turystyczno-rozrywkowej”.

Posługując się typologią zaproponowaną przez Kowalczyk-Anioł i Afshar [2018], zmiany w przestrzeni Starego Miasta można potraktować i zakwalifikować zarówno do gentryfikacji mieszkaniowej, jak i handlowej, dodatkowo jeszcze spotęgowanej działaniami władz miasta na rzecz ochrony Starego Miasta w formie restrykcyjnych przepisów Parku Kulturowego.



**Ryc. 4.** Przyjazdy turystów i odwiedzających jednodniowych do Krakowa w latach 2004-2016

Źródło - *Ruch turystyczny w Krakowie... 2017, Ruch turystyczny w Krakowie 2010, opracowanie własne.*

W przeciwieństwie do innych atrakcyjnych dla turystów miast władze Krakowa nie są skłonne wprowadzić ograniczeń dla turystów. Podjęto działania w oparciu o statut Parku Kulturowego mające na celu wyciszenie centrum Krakowa z nadmierną ilością usług, np. poprzez ograniczenie liczby meksów do 70 pojazdów oraz dorożek wożących turystów, a także zakazy używania nagłośnienia. Dopuszczono możliwość wypożyczania pojazdów typu „segway”, ale pod warunkiem, że będą one udostępniane wyłącznie zorganizowanym wycieczkom z przewodnikiem, w grupach do dziesięciu osób. Bardziej radykalne są działania innych europejskich miast, władze Wenecji podniosły do 450 EUR grzywnę za śmiecenie i niegodne zachowanie w centrum, natomiast w Berlinie zakazano wynajmowania mieszkań przez portal Airbnb, bo goście zakłócają spokój berlińczyków [Gierak-Onyszko 2017], a na Majorce zabroniono niedawno wynajmowania mieszkań turystom w domach wielorodzinnych [http://www.tur-info.pl/a/50413,„majorka-wynajem-mieszkanie-turysci-rada.html, dostęp 29.05.2018]. Wobec spodziewanego masowego napływu turystów do Wenecji na początku maja 2018 r. władze miasta postanowiły zamontować w kluczowych miejscach bramki regulujące ruch turystyczny. Nota bene, przeciw instalacji bramek protestowali tym razem przedstawiciele lokalnej branży turystycznej



[<http://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2018-04-29/wenecja-ograniczyla-ruch-turystow-napiecia-przed-bramkami/>, dostęp 05.05.2018]. Ograniczenia wprowadza też Barcelona, gdzie mieszkańcy są do tego stopnia wściekli na „dokuczliwą turystyką”, że przebijają opony autobusów wycieczkowych. Zjawisko nadmiernej frekwencji turystów nazwane zostało „overtourismem” [Overtourism w turystyce kulturowej 2018], a wrogię zachowania mieszkańców wobec uciążliwych turystów „tourismophobią” [<https://placebrandobserver.com/overtourism-tourismophobia-causes-solutions/>, dostęp 05.05.2018].

Overtourism wiąże się z przekroczeniem progów pojemności socjopsychologicznej, czego efektem jest niezadowolenie mieszkańców i protesty przeciw rozwojowi turystyki. W przypadku przekroczenia progów pojemności socjopsychologicznej, pojawia się niezadowolenie mieszkańców, które wpływa na odczuwaną przez turystę tzw. „atmosferę miejsca”. Mieszkańcy zadowoleni są z rozwoju turystyki tylko w początkowej fazie cyklu rozwoju destynacji, czyli tzw. fazie euforii i wtedy napływ turystów oceniany jest pozytywnie i korzystnie wpływa na atmosferę miejsca. Jednak rozwój turystyki prowadzi do apatii, irytacji i wreszcie antagonizuje relacje mieszkańców i turystów [Doxey 1976; Russo 2002a; Niezgoda 2006].

Nadmierna frekwencja turystów, czyli overtourism, prowadzi do konfliktów, w którym biorą udział trzy strony:

- 1. Mieszkańcy** – którzy pragną, aby tłumy turystów nie ograniczały ich komfortu w codziennym życiu;
- 2. Turyści** – którzy chcą jak najefektywniej wykorzystać wolny czas, ale także zrelaksować się;
- 3. Przedsiębiorcy** – których celem jest zwiększenie zysków i ciągle rozwijanie oferty usług turystycznych.

Niezmiernie trudno znaleźć „złoty środek”, który byłby rozwiązaniem odpowiadającym wszystkim zainteresowanym.

W odniesieniu do Krakowa w lokalnych mediach coraz częściej pojawiają się niepokojące sygnały: „W centrum Krakowa powoli nie da się mieszkać. Władze miasta cieszą się z milionów turystów, ale zapomniały, że krakowianie też chcą tu żyć. Zapomniały też o potrzebach mieszkańców policja i straż miejska, które ignorują chamstwo i hałasy na ulicach” [[www.dziennikpolski24.pl/magazyny/a/zycie-w-turkocie-kolek-od-walizek,12418860](http://www.dziennikpolski24.pl/magazyny/a/zycie-w-turkocie-kolek-od-walizek,12418860), dostęp 01.09.2017].



Ryc. 4. Turyści z Anglii w kawiarnianym ogródku na Rynku Głównym w Krakowie (foto Z. Kruczek)

Na tle tych doniesień medialnych i obserwacji autora<sup>3</sup> rysuje się problem określenia pojemności turystycznej Krakowa, czyli odpowiedź na pytanie: ilu turystów miasto jest w stanie przyjąć? Czy 12-13 milionów rocznie to górna granica liczby turystów w Krakowie?

W przeprowadzonym przez „Gazetę Wyborczą” i Radio TOK FM<sup>4</sup> sondażu zapytano mieszkańców: co sądzą o liczebności turystów w Krakowie? Respondenci najczęściej wybierali opcję, że im więcej turystów tym lepiej i należy Kraków nadal promować (59%), na optymalną obecnie liczbę turystów wskazało 22% badanych, dla 14% liczebność odwiedzających jest obojętna, a tylko 2% wskazało, że turystów jest za dużo i trzeba ten ruch ograniczyć [Kursa 2018]. Wysokie poparcie dla dalszej aktywnej promocji miasta wskazuje na to, że krakowianie doceniają wymierny efekt ekonomiczny turystyki. Stawia to jednak wyzwanie dla władz miasta równoważenia zjawiska silnej penetracji ruchu turystycznego z równoczesnym zachowaniem wysokiego komfortu życia mieszkańców. Trzeba dodać, że negatywne opinie odnośnie wzrostu liczby turystów wyrażali przede wszystkim mieszkańcy I Dzielnicy Stare Miasto, których zostało już relatywnie niewielu (4% ogółu mieszkańców miasta).

## Podsumowanie

Przytoczne w artykule dane statystyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo gentryfikacji dzielnicy Stare Miasto w Krakowie wskutek znaczącego wzrostu liczby odwiedzających w ostatniej dekadzie. Drastycznie spadła w tej dzielnicy liczba mieszkańców. „Kraków bez mieszkańców w rejonach atrakcyjnych turystycznie to gentryfikacja. Kraków bez turystów to Kraków biedniejszy, a w wielu dziedzinach życia może upadający, to znaczące problemy społeczne oraz gospodarcze. Kraków bez mieszkańców, to po prostu absurd nie do wyobrażenia” – mówi Przewodniczący Rady Miasta Krakowa Bogusław Kośmider [Oknem przewodniczącego... 2017].

Jakie działania powinny zostać podjęte, aby przyjąć więcej turystów, bez pogarszania warunków życia stałych mieszkańców? Jednym z pomysłów jest zmiana struktury przestrzennej ruchu turystycznego poprzez tworzenie nowych atrakcji na terenie Podgórze czy Nowej Huty. Wybudowanie np. kładki Ojca Bernatki nad Wisłą, wyprowadza turystów z Kazimierza na teren Podgórze, gdzie lokowane są nowe atrakcje – np. Cricoteka czy Muzeum Podgórze, w efekcie pojawiły się tutaj nowe kawiarnie, restauracje, organizowane są eventy.

Strategicznym rozwiązaniem dla Krakowa jest nastawienie się na przyjmowanie turystów bardziej zasobnych oraz rozwój oferty kongresowej, czy popieranie szeroko pojętej turystyki kulturowej, bazującej na odbiorcy zainteresowanym uczestnictwem w licznych wydarzeniach kulturalnych.

Wdrożenie przepisów Parku Kulturowego Stare Miasto pozwala na poprawę estetyki zabytkowej substancji miasta, natomiast nie zatrzymają procesu gentryfikacji. Swoboda prowadzenia działalności gospodarczej w prywatnych kamienicach pozwala właścicielom na wynajmowanie obiektów pod hostele, kluby rozrywkowe, puby czy restauracje. W wielu krajach europejskich samorządy jednak mogą ingerować w sposób wykorzystania nieruchomości. W Krakowie również potrzebne są takie zmiany prawa, które pozwalałyby samorządom na decydowanie o właściwym sposobie wykorzystania prywatnych nieruchomości.

Potrzebne jest porozumienie między samorządem, mieszkańcami a branżą turystyczną, na bazie którego poczynione będą ustępstwa zarówno ze strony branży turystycznej odnośnie organizacji transportu do hoteli czy lokalizacji przystanków dla autokarów,

<sup>3</sup> Autor mieszka w centrum Krakowa na trasie przemarszu turystów z Rynku Głównego na Kazimierz

<sup>4</sup> <http://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,22912950,centrum-krakowa-raczej-dla-turystow-niz-dla-mieszkanow.html>, dostęp 02.06.2018.

jak i mieszkańców, godzących się na niedogodności związane z obsługą turystów. „Jeśli ten proces porozumienia uda się, choćby częściowo wdrożyć, to zmniejszy się uciążliwość ruchu turystycznego, ulegnie on decentralizacji na inne dzielnice, będzie może nieco mniej turystów, ale przybędzie tych bogatszych, będzie mniejszy opór społeczny, zwiększy się poczucie zrozumienia, że w Krakowie można zadbać i o komfort mieszkańców i o zadowolenie z pobytu w naszym mieście turystów”, stwierdza w wywiadzie Bogusław Kośmider, Przewodniczący Rady Miasta Krakowa [Oknem przewodniczącego... 2017].

## Bibliografia

- Ciesiołka P., *Gentryfikacja jako efekt rewitalizacji. Przykład Poznania*.  
<http://www.urbanistyka.info/content/gentryfikacja-jako-efekt-rewitalizacji-przyk%C5%82ad-poznania>
- Doxey G. V., 1976, *When enough's enough: the native are restless in Old Niagara*, „Heritage”, Canada, 2 (2)
- Glass R. L., 1964, *London: aspects of change*, Vol. 3, MacGibbon&Kee
- Gotham K. F., 2005, *Tourism gentrification: The case of new Orleans' vieuxcarre (French Quarter)*, „Urban Studies”, 42(7), s. 1099-1121
- Gravari-Barbas M., Guinand S. (red.), 2017, *Tourism & Gentrification in Contemporary Metropolises: International Perspectives*, Taylor & Francis
- Drabik P., 2017, *Turyści wypędzają stałych mieszkańców*, „Dziennik Polski” z 25.08.2017
- Garrod B., 2003, *Managing visitor impacts*, [in:] A. Fyall, B. Garrod, A. Leask (ed.), *Managing Visitor Attractions. New Directions*, Butterworth-Heinemann, Oxford, 124-139
- Gierak-Onyszko J., 2017, *Good bye Berlin*. „Polityka” 5.09.2017
- Graja-Zwolińska S., 2009, *Rola wskaźnika chłonności turystycznej w kształtowaniu przestrzeni turystycznej parków narodowych. (2009)*. Studia i materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej, t. 11, nr 23
- Kostrowicki A. S., 1970, *Zastosowanie metod geobotanicznych w ocenie przydatności terenu dla rekreacji i wypoczynku*, „Przegląd Geograficzny”, t. 42, z. 4
- Kowalczyk-Anioł J., Zmysłony P., 2017, *Turystyka miejska jako źródło protestów społecznych: przykłady Wenecji i Barcelony*, „Turystyka Kulturowa”, nr 2, s. 7-36
- Kowalczyk-Anioł J., Włodarczyk B., 2017, *Przestrzeń turystyczna przestrzenią konfliktu*, „Prace i Studia Geograficzne”, 62(2), s. 55-73
- Kowalczyk-Anioł A., Afshar A., 2018, *Gentryfikacja turystyczna jako narzędzie rozwoju miasta. Przykład Meshhed w Iranie*, „Turystyka Kulturowa”, nr 2, s. 7-25
- Krawczyk Z., 2007, *O turystyce i rekreacji. Studia i szkice*, Wyd. Almamater, Warszawa
- Kruczek Z., Zmysłony P., 2014, *Regiony Turystyczne*, Proksenia, Kraków
- Kruczek Z., 2017, *Frekwencja w polskich atrakcjach turystycznych 2011-2015. Dynamika, trendy, studia przypadku*, Proksenia, Kraków
- Kursa M., 2017, *Choć turyści zdeptują miasto, krakowianie chcą ich jeszcze więcej*, „Gazeta Wyborcza”, z 01.12.2017, s. 7
- Kuźniar W., 2015, *Postawy lokalnej społeczności wobec rozwoju turystyki wiejskiej i ich konsekwencje dla obszaru recepcji*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 42
- Liszewski S., 2009, *Przestrzeń turystyczna Polski. Koncepcja regionalizacji turystycznej*, „Folia Turistica”, nr 21, 17-30
- Mika M., 2007, *Przemiany pod wpływem turystyki na obszarach recepcji turystycznej*, [w:] W. Kurek, (red.), *Turystyka*, PWN Warszawa
- Murzyn-Kupisz M., 2006, *Kazimierz. Środkoeuropejskie doświadczenie rewitalizacji*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków
- Nieżgoda A., 2006, *Obszar recepcji turystycznej w warunkach rozwoju zrównoważonego*, Wyd. AE Poznań
- Novy J., Colomb C., 2016, *Urban tourism and its discontents: an introduction*, [in:] Colomb C., Novy J. (ed.), *Protest and resistance in the tourist city*, Routledge, London, s. 1-30

- Nowacki M., 2014, *Zarządzanie atrakcjami turystycznymi w świetle aktualnych badań*. „Folia Turistica”, nr 31, s. 31-51
- Okiem Przewodniczącego: Kraków dla turystów czy mieszkańców? Podejście drugie. Wywiad z Przewodniczącym rady Miasta Krakowa. <https://radamiastakrakowa.wordpress.com/2017/10/12/okiem-przewodniczacego-krakow-dla-turystow-czy-mieszkancow-podejscie-drugie/> [05.05.2018]
- Opillard F., 2017, *From San Francisco's 'Tech Boom 2.0' to Valparaiso's UNESCO World Heritage Site*, [in:] Colomb C., Novy J. (ed.), *Protest and resistance in the tourist city*, Routledge, London, s. 129-151
- Overtourism w turystyce kulturowej*, 2018, Gnieźnieńskie Forum Ekspertów Turystyki Kulturowej, „Turystyka Kulturowa”, nr 2, s. 134-150
- Pawlusiński R., 2017, *Ekonomia współdzielenia: istota zjawiska i wyzwania dla sektora turystyki w miastach*, [w:] M. Drewnik, M. Mika (red.), *Człowiek i jego działania. Spojrzenie geografów. Prace dedykowane Profesorowi Włodzimierzowi Kurkowi*, IGI GP UJ, Kraków, s. 179-191
- Pawlicki J., 2017, *Śmierć Wenecji*, „Newsweek”, 10-16.07, s. 55-57
- Przeclawski L., 1973, *Turystyka a wychowanie*, Nasza Księgarnia, Warszawa
- Ruch turystyczny w Krakowie w 2016 roku*, 2017, Monografia. K. Borkowski (red.), Małopolska Organizacja Turystyczna, Kraków
- Rudnicki R., 2010, *Gentryfikacja: przyczyny, mechanizmy działania, warszawskie przykłady i zjawiska*. „Przegląd Anarchistyczny”, nr 11, Poznań
- Russo A. P., 2002, *Cultural clusters and tourism development: the challenge of Venice*, [in:] *Culture: A Driving Force for Urban Tourism – Application of Experiences to Countries in Transition*, D. A. Jelinčić (ed.), Proceedings of the 1st International Seminar on Culture, Institute for International Relations, Zagreb
- Russo A. P., 2002a, *The „vicious circle” of tourism development in heritage cities*, „Annals of Tourism Research”, Vol. 20, nr 1, s. 165-182
- Seweryn R., Berbeka J., Niemczyk A., Borodako K., 2017, *Wpływ ekonomiczny turystyki na gospodarkę Krakowa*, Małopolska Organizacja Turystyczna, Kraków
- Szromek A., 2012, *Wskaźniki funkcji turystycznych. Koncepcja wskaźnika funkcji turystycznej i uzdrowiskowej*, Wyd. Politechniki Śląskiej, Gliwice
- Thurnell-Read T., 2011, *Tourism Place and Space. British Stag Tourism in Poland*, „Annals of Tourism Research”, Vol. 39, nr 2, s. 801-819
- Włodarczyk B., 2009, *Przestrzeń turystyczna: istota, koncepcje, determinanty rozwoju*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź
- Wskaźniki i normy użytkowania turystycznego obszarów, miejscowości, obiektów, szlaków*, 1978, S. Regel (red.), Instytut Turystyki, Warszawa

## Netografia

- [www.dziennikpolski24.pl/magazyny/a/zycie-w-turkocie-kolek-od-walizek,12418860](http://www.dziennikpolski24.pl/magazyny/a/zycie-w-turkocie-kolek-od-walizek,12418860)
- <http://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2018-04-29/wenecja-ograniczyla-ruch-turystow-napiecia-przed-bramkami/>
- <https://placebrandobserver.com/overtourism-tourismophobia-causes-solutions/>
- <http://www.tur-info.pl/a/50413,„majorka-wynajem-mieszkanie-turysci-rada.html>
- <http://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,22912950,centrum-krakowa-raczej-dla-turystow-niz-dla-mieszkancow.html>
- <http://www.tur-info.pl/a/58789,„prawo-wynajem-apartamentow-hotelarstwo.html>
- <https://www.airdna.co/market-data/app/pl/default/krakow/overview>

## Tourists vs. Residents.

### The Influence of Excessive Tourist Attendance on the Process of Gentrification of Historic Cities on the Example of Kraków

**Keywords:** attractions, tourists, residents, attendance, gentrification, Kraków

**Abstract:**

The excessive concentration of tourist traffic leads to the crowding of attractive places, the effect of over-advertising and aggressive commercialization, which reduces the level of aesthetic tourist experience and results in degradation of natural resources. The increase in the prices of services, flats and real estate is the effect of excessive tourist attendance. In historical cities such as Kraków, it leads to the depopulation of historic districts and changes their functions, they become an artificial enclave saturated with tourist services and lose their former character. This process of gentrification caused by the tourism in a historical city is presented in an article on the example of Kraków. The effects of the excessive attendance of tourists in the center of old Kraków were pointed out, the problems of residents as well as the actions taken by local authorities aimed at reducing the dysfunction of tourism in the city were described. The degree of gentrification of the city center of Kraków was presented by means of a comparison of statistical data on the number of permanent residents and the number of tourists.